

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Wprowadzenie

Author: Ewa Żurawska, Jerzy Sperka

Citation style: Żurawska Ewa, Sperka Jerzy. (2015). Wprowadzenie. W: E. Żurawska, J. Sperka (red.), "W cieniu tragedii wołyńskiej 1943 roku : 70. rocznica mordów Polaków na Kresach Południowo-Wschodnich Rzeczypospolitej" (S. 9-12). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Wprowadzenie

W 2013 roku minęło siedemdziesiąt lat od wydarzeń nazwanych rzezią wołyńską, w której z rąk nacjonalistów ukraińskich zginęło ponad 100 tys. Polaków oraz obywateli polskich innych narodowości. Są to dane szacunkowe, ponieważ do dziś nie ustalono dokładnej liczby ofiar ludobójstwa na Kresach. Mimo swego tragicznego ogromu wydarzenia te są wciąż mało znaną kartą polskiej historii. Przemilczano je w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz słabo eksponuje się je obecnie — również z przyczyn politycznych — w okresie III Rzeczypospolitej.

13 czerwca 2013 roku w Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej zorganizowana została przez Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego i Katowicki Oddział Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich konferencja naukowa poświęcona tej tragicznej rocznicy. Honorowym patronatem wydarzenia to objął prof. zw. dr hab. Wiesław Banyś — JM Rektor Uniwersytetu Śląskiego.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonali mgr inż. Stanisław Grossmann — prezes Katowickiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich oraz prof. dr hab. Jerzy Sperka — dyrektor Instytutu Historii UŚ.

Referaty wygłosili pracownicy Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego oraz goście z innych uczelni — Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej z Lublina, Akademii Górniczo-Hutniczej z Krakowa, a także przedstawiciele Instytutu Pamięi Narodowej Oddziału w Katowicach oraz Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich.

Wystąpienia referentów — dr hab. Joanny Januszewskiej-Jurkiewicz i dr hab. Krzysztofa Nowaka z Uniwersytetu Śląskiego — dotyczyły genezy, przebiegu i skutków rzezi wołyńskiej w szerokim ujęciu historycznym. Omówili oni relacje polsko-ukraińskie na Wołyniu w okresie międzywojennym ze szczegól-

nym uwzględnieniem czynników socjalno-ekonomicznych oraz politycznych. Dr hab. Zygmunt Woźniczka przedstawił opinie na temat ludobójstwa na Kresach Wschodnich w latach 1939–1945 zawarte w dokumentach i publicystyce władz polskich w kraju i na uchodźstwie.

Następnie szczegółowo zreferowano przebieg rzezi przy uwzględnieniu zachowań mieszkańców Wołynia wraz z jego elitami świeckimi i duchownymi oraz postaw polskich władz podziemnych i niemieckich władz okupacyjnych w obliczu dokonywanych zbrodni. Metody i formy aktów ludobójstwa w oparciu o wybrane przykłady z relacji świadków omówił dr Andrzej Drogoń, dyrektor Katowickiego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Tragiczne losy nauczycieli polskich na Podolu podczas II wojny światowej przedstawił z kolei mgr Antoni Wilgusiewicz z Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich.

O dramatycznych wydarzeniach w powiecie złoczowskim mówił dr Grzegorz Bębnik z katowickiego IPN, opierając się na *Zapiskach* Wiesławy Michałek, urodzonej we Lwowie, a po wojnie mieszkającej i pracującej jako okulistka w Bytomiu. Jej dziennik przedstawia losy polskiej rodziny żyjącej na Kresach Wschodnich w latach 1939–1944. Ten niezwykle cenny dokument wzbogaca wiedzę o codzienności Polaków żyjących na tych terenach i pozwala poznać relacje polsko-ukraińskie z innej, bardziej osobistej perspektywy niż zazwyczaj.

W kolejnym referacie dr Janusz Kłapeć (UMCS Lublin) przedstawił losy uchodźców z Wołynia przybyłych na Lubelszczyznę w Generalnym Gubernatorstwie w 1943 roku. Z kolei prof. dr hab. Maria Dębowska (KUL Lublin) omówiła postawy duchownych łuckich wobec zagrożenia ze strony nacjonalistów ukraińskich.

Mottem wystąpienia ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego miała być teza, znana prawnikom jako nienaruszalna zasada prawa karnego, że zbrodnia nieosądzona i nieukarana prowokuje kolejne czyny godne potępienia. Wobec nieobecności referenta temat zaprezentował Bogdan Kasprowicz. Podkreślił, że jednymi z pierwszych ofiar ukraińskich nacjonalistów byli — jeszcze w 1939 roku — Ślązacy, emerytowani górnicy, przebywający wraz z rodzinami w sanatorium w wiosce Młynki na Wołyniu. W nocy z 16 na 17 września zostali oni wymordowani wraz z żonami i wnuczętami — łącznie zginęło około 70 osób. Prelegent przypomniał również postać OMI Ludwika Wrodarczyka z Radzionkowa, proboszcza parafii w Okopach w diecezji łuckiej, bestialsko zamordowanego przez upowców.

Dr Lucyna Kulińska (AGH Kraków) dokonała analizy socjologiczno-politologicznej oraz przedstawiła ideologiczne tło ludobójczej działalności ukraińskich nacjonalistów z OUN-UPA na ludności polskiej. Opierając się na źródłach archiwalnych, w tym na danych statystycznych, a także na relacjach świadków, przedstawiła całokształt wydarzeń, które znalazły swoją kulminację w postaci masowych rzezi dokonywanych na polskiej ludności w czasie wojny.

Stwierdziła, że nadal trwa dyskusja — i dochodzą nowe informacje — na temat wielkości strat ludności polskiej województw wschodnich II RP w wyniku zbrodniczej działalności ukraińskich nacjonalistów.

Po zakończeniu kilkugodzinnego panelu naukowego rozwinęła się długa i interesująca dyskusja, w której udział wzięli również świadkowie tragicznych wydarzeń na Wołyniu. Ich przejmujące wspomnienia bardzo poruszyły słuchaczy. Jednym z prelegentów był Stanisław Jastrzębski, rocznik 1929, obecnie mieszkaniec Chorzowa, który 70 lat temu mieszkał w Stanisławowie. Wspominał, że do 1939 roku na Kresach Wschodnich wszyscy żyli ze sobą w zgodzie, zapraszali się na wesela i chrzciny. Sytuacja uległa zmianie, gdy pojawili się Niemcy. W ukraińskich sąsiadach odezwały się najgorsze instynkty, które doprowadziły do straszliwych zbrodni. Pan Stanisław sam o mało nie zginął. W swoim wystąpieniu podkreślił jednak, że nie można obarczać Ukraińców zbiorową winą za tragedię na Wołyniu, ponieważ wśród nich byli i tacy, którzy z narażeniem życia ratowali Polaków, dlatego pamięć o nich też powinna przetrwać. Stwierdził: „Chodzi tylko o to, by ofiary nie zostały zapomniane, by dać świadectwo prawdzie o bestialskich mordach UPA na ludności polskiej na Kresach w czasie ostatniej wojny”¹.

Konferencja cieszyła się wysoką frekwencją, co świadczy o żywym zainteresowaniu tematyką tragedii wołyńskiej, która w okresie powojennym była przemilczana i starannie pomijana. Zebrani wyrazili nadzieję, że tak ważne fakty z polskiej historii przedostaną się po wielu latach do świadomości szerszego grona społeczności i znajdą odbicie w debacie publicznej. Pamięć o ofiarach uznano za ważny obowiązek narodowy².

Należy także podkreślić, że wszyscy autorzy rocznicowej konferencji kierowali się przekonaniem, że dążenie do prawdy poprzez przedstawianie faktów i wydarzeń, które miały miejsce na wschodnich terenach Rzeczypospolitej w czasie II wojny światowej, daje szansę poprawy wzajemnych relacji i współdziałania między Polakami i Ukraińcami. W swoich wystąpieniach podkreślali, że bez poznania przeszłości, rzetelnego rozliczenia jej z szacunkiem dla faktów, niemożliwe będzie ułożenie normalnej przyszłości w polsko-ukraińskim sąsiedztwie oraz prawdziwego pojednania między naszymi narodami. Odsłonięcie prawdy o rozmiarach zbrodni popełnionych przez UPA pozwoli równocześnie na podkreślenie aktów odwagi tych Ukraińców, którzy z narażeniem życia ratowali swoich polskich sąsiadów.

¹ S. JASTRZĘBSKI: *Oko w oko z banderowcami. Wspomnienia małoletniego żołnierza Armii Krajowej*. Katowice 2011.

² 12 lipca 2013 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął uchwałę w sprawie uczczenia 70. rocznicy zbrodni wołyńskiej i oddania hołdu jej ofiarom. Aby nie zadrażniać stosunków z Ukrainą, w imię kształtowania dobrosąsiedzkich relacji przegłosowano kompromisowy projekt uchwały, w którym zbrodnia określona została jako „czystka etniczna o znamionach ludobójstwa”.

Konferencji towarzyszyła wystawa tematyczna książek zorganizowana przez Centrum Informacji Naukowej i Bibliotekę Akademicką oraz wstrząsająca *Wystawa ludobójstwa dokonanego na Polakach przez OUN-UPA na Kresach Południowo-Wschodnich II RP 1939–1947* zorganizowana przez Stowarzyszenie Upamiętnienia Ofiar Zbrodni Ukraińskich Nacjonalistów we Wrocławiu.

Uczestnicy konferencji uczcili pamięć zamordowanych na Wołyniu Polaków podczas mszy św. odprawionej 16 czerwca 2013 roku w Krypcie Katedry Chrystusa Króla w Katowicach.

Jesteśmy świadomi, że zarówno konferencja, jak i niniejsza publikacja absolutnie nie wyczerpują poruszonej tematyki i są jedynie małą cegiełką w przywracaniu pamięci oraz prawdy o tych tragicznych wydarzeniach. Mamy nadzieję, że spotkanie i dyskusje dotyczące tematyki rzezi wołyńskiej, będące powinnością naszej narodowej pamięci, staną się impulsem do dalszych działań naukowych i popularyzatorskich.

Ewa Żurawska, Jerzy Sperka